ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XLII SECTIO FF 2-2024

ISSN: 0239-426X • e-ISSN: 2449-853X • Licence: CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/ff.2024.42.2.181-198

Konceptualizacja pojęcia „nadzieja" we francuskich i polskich formach autonimicznych – analiza kognitywna

Conceptualization of the Notion of "Hope" in French and Polish Autonymous Forms – a Cognitive Study

MAGDALENA LIPIŃSKA
Uniwersytet Łódzki, Polska
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7595-3517
e-mail: magdalena.lipinska@uni.lodz.pl

Abstract. The method used to describe the conceptualization of the notion of hope in French and in Polish is cognitive, as represented by G. Lakoff, M. Johnson, W. R. Langacker and E. Rosch. The analyzed corpus consists of Polish and French quotations. The distinguished conceptual metaphors that describe the notion of hope refer to a number of cognitive models, including the Ideal Cognitive Model (ICM) of hope, as well as to the Typical Cognitive Model (TCM). Hypo-hyperonymic relations found between cognitive metaphors as well as semantic universals belonging to metaphor source domains in two compared languages have been identified. The prototypical proverb about hope in each language has been identified as well.

Keywords: hope, Ideal Cognitive Model (ICM), metaphor, French quotations, Polish quotations, cognitive linguistics

* Publikację tomu sfinansowano ze środków Instytutu Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UMCS. Wydawca: Wydawnictwo UMCS. Dane teleadresowe autora: Instytut Romanistyki Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Pomorska 171/173, 90-114 Łódź, Polska; tel.: (+48) 42 66 55 150. Artykuł ten jest rozszerzoną wersją pracy „L'étude cognitive de la notion d'espoir dans la langue française" (Lipińska, 2024) odnoszącej się wyłącznie do francuskich form cytowanych.

Abstrakt. Metoda zastosowana do opisu konceptualizacji nadziei w języku polskim i francuskim jest kognitywna w rozumieniu tego pojęcia reprezentowanym przez prace G. Lakoffa, M. Johnsona, W.R. Langackera i E. Rosch. Analizowany korpus składa się z cytowanych form polskich i francuskich. Metafory pojęciowe, które oddają budowę pojęcia „nadzieja", odwołują się do wielu modeli kognitywnych, w tym Wyidealizowanego Modelu Kognitywnego (WMK) i Typowego Modelu Kognitywnego (TMK). Zestawiono również relacje hipo-hiperonimiczne dające się zaobserwować między metaforami pojęciowymi, a także uniwersalia semantyczne należące do domen źródłowych metafor w dwóch porównywanych językach. Wskazano również przysłowie prototypowe o nadziei w każdym z języków.

Słowa kluczowe: nadzieja, Wyidealizowany Model Kognitywny (WMK), metafora, francuskie cytaty, polskie cytaty, językoznawstwo kognitywne

1. WSTĘP

W trzeciej dekadzie XXI wieku, w epoce niedawnej pandemii, wojny w Ukrainie oraz konfliktu zbrojnego między Palestyną i Izraelem, nadzieja stała się szczególnie niezbędna i ważna dla wszystkich ludzi na naszej planecie. Żyjemy nią i żywimy ją, aby nie zgasła, abyśmy mogli przetrwać. Narzuca się więc pytanie, w jaki sposób rozumiemy to pojęcie właściwe ludziom wszystkich czasów i jak konceptualizacja pojęcia „nadzieja" charakteryzuje nas samych? W jakiej mierze Polacy i Francuzi są podobni pod względem rozumienia nadziei, a czym się różnią? Aby znaleźć odpowiedź, poddaliśmy analizie cytowane formy francuskie i polskie, tzn. przysłowia i np. aforyzmy, sentencje, maksymy oraz frazeologizmy niebędące zdaniami. Nasza praca zmierza do wyłonienia i porównania metafor pojęciowych, Kognitywnych Modeli Ogólnych, Modelu Wyidealizowanego oraz Modelu Typowego. Wskażemy też przysłowie prototypowe o nadziei w każdym z porównywanych języków.

2. STAN BADAŃ DOTYCZĄCYCH POJĘCIA „NADZIEJA"

Znajdujemy wiele prac psychologicznych o nadziei[1], natomiast bibliografia z zakresu językoznawstwa jest mniej bogata. Polskie publikacje językoznawcze sytuują pojęcie „nadzieja" na granicy pola semantycznego emocji, a dokładniej radości, i podkreślają jego charakter raczej poznawczy niż uczuciowy, skierowany ku przyszłości (Mikołajczuk, 2009, 2013; Popowicz, 2018, s. 119). Adam Bednarek (1989) opisuje nadzieję jako koncept ściśle związany z systemem wartości, z którego wypływa określona wizja świata.

[1] Cf. m.in. Snyder (2000, 2002), Dufault, Martocchio (1985), Schrank, Stanghellini i Slade (2008), Erikson (2002), Seligman (2005), Scioli, Biller (2009), Scioli, Scioli-Salter, Sykes, Anderson i Fedele (2016), Mowrer (1960); Lazarus (1999), Fredrickson (2009), Krafft, Martin-Krumm i Fenouillet (2019), Plutchik, Kellerman (1980).

Budowa znaczeniowa pojęcia „nadzieja” została opisana przez Barbarę Gawdę (2018), która zwróciła uwagę na jego dwa podstawowe składniki: uczuciowy i kognitywny oraz niejednorodny charakter tego pojęcia. Alicja Stankiewicz (2021) określiła wiele metafor konceptualnych, które sklasyfikowała według domeny źródłowej dla pojęcia „nadzieja” (oznaczającego emocję) i według ilości występowania przykładów: NADZIEJA JEST CENNYM PRZEDMIOTEM (metafora pojęciowa najczęściej występująca w badanym korpusie), NADZIEJA JEST ISTOTĄ ŻYWĄ, NADZIEJA JEST PŁYNEM, A CIAŁO JEST POJEMNIKIEM DLA EMOCJI, NADZIEJA JEST OGNIEM, NADZIEJA JEST KRUCHYM PRZEDMIOTEM, NADZIEJA JEST ZIARNEM, NADZIEJA JEST MATKĄ, NADZIEJA JEST POJEMNIKIEM NA WODĘ. Nie znaleźliśmy żadnej pracy francuskiej o metaforach konceptualnych dotyczących pojęcia „nadzieja”.

3. RAMY METODOLOGICZNE

Poznajemy otaczającą nas rzeczywistość dzięki mechanizmowi kategoryzacji, tzn. interpretowania nowych doświadczeń za pośrednictwem istniejących już struktur. W teorii kognitywnej George’a Lakoffa i Marka Johnsona metafory pojęciowe decydują o konceptualizacji pojęć abstrakcyjnych, które są kategoriami nieprototypowymi, przy pomocy pojęć konkretnych będących kategoriami prototypowymi. Lakoff i Johnson, w swojej książce *Metaphors we live by* z 1980 roku, rozwinęli kognitywną teorię pojęć bazujących na metaforze. Mechanizm powstania pojęcia metaforycznego jest ściśle związany z terminem *domeny pojęciowej*, wprowadzonym przez Lakoffa (1980) i Langackera (1995). Domenę należy rozumieć jako spójny obszar pojęciowy w przestrzeni znaczeniowej. Pojęcia metaforyczne powstają w wyniku ścisłego związku między dwiema różnymi domenami, z których pierwsza (X) jest domeną docelową, a druga (Y) domeną wyjściową dla projekcji metaforycznej. W ten sposób X jest rozumiane jako Y, co sprawia, że jedna domena jest rozumiana dzięki odniesieniu do drugiej domeny doświadczenia. Zgodnie z podstawowym założeniem tej teorii abstrakcyjne domeny docelowe X są zazwyczaj związane z domenami wyjściowymi Y, konkretnymi i uchwytnymi zmysłowo[2]. Pojęcia metaforyczne, bardzo pojemne treściowo, mogą wyrazić prawdy inaczej niewyrażalne (Lipińska, 2021).

Wyidealizowany Model Kognitywny (Ideal Cognitive Model, ICM) jest strukturą pojęciową, dzięki której człowiek może zidentyfikować dany koncept. Pojęcie

[2] Według Langackera zjawisko metafory konceptualnej można porównać do postrzegania przedmiotu na tle innego przedmiotu, przy czym autor ten podkreśla, że nie sprowadza gramatyki kognitywnej do obrazowania pojęć, którymi się ona posługuje (Langacker, 1995, s. 65–66).

to zostało wprowadzone przez G. Lakoffa (1987), który wyróżnia pięć typów ICM-ów, między innymi *metaphoric mappings* powstające w czasie przejścia z jednej domeny do drugiej, np. kiedy życie jest rozumiane jako droga. Grupa modeli kognitywnych nadaje strukturę pojęciu, podobnie jak *gestalt*, w którym całość jest łatwiejsza do zrozumienia niż poszczególne jej części (Lakoff, 1987, s. 280–281). System Wyidealizowanych Modeli Kognitywnych jest systemem struktur pojęciowych i składa się między innymi z metafor rozumianych nie jako figury stylistyczne, mające na celu upiększanie wypowiedzi, ale jako kategorie pojęciowe pozwalające zrozumieć kategorie abstrakcyjne przy pomocy kategorii, które odpowiadają zjawiskom konkretnym (Lakoff, 1987, s. 289).

Według Zoltána Kövecsesa (1986) modele kognitywne są dynamiczne i elastyczne, co oznacza, że mogą się zmieniać pod wpływem nowych doświadczeń, kontekstów kulturowych czy zmian w postrzeganiu świata. Metafory konceptualne stanowią więc kluczowy element w budowaniu i rozumieniu modeli kognitywnych.

Zgromadziliśmy setkę cytatów francuskich i setkę cytatów polskich z leksemem *espoir*[3]/*nadzieja*, w których daje się zaobserwować projekcje metaforyczne. Wyróżnione metafory pojęciowe umożliwiły sprecyzowanie oraz porównanie w obu językach ogólnych modeli kognitywnych, jak i Wyidealizowanego Modelu Kognitywnego oraz Typowego Modelu Kognitywnego nadziei. WMK nadziei zbiera najbardziej charakterystyczne cechy tego pojęcia w dwóch językach. Jest on abstrakcyjny, wyidealizowany i zawiera elementy kulturowe i społeczne, które są uznawane za normatywne (Kövecses, 1986, s. 93–96)[4]. Zgodnie z rozumieniem Typowego Modelu Kognitywnego przez Kövecsesa (1986, s. 96–105) jest on bardziej potoczny i realistyczny niż Wyidealizowany Model Kognitywny.

4. OGÓLNE MODELE KOGNITYWNE

Na podstawie naszego korpusu sprecyzowaliśmy następujące ogólne modele kognitywne[5] wspólne dla obu języków:

- Model uczuciowy: nadzieja jest emocją raczej pozytywną niż negatywną, odczuwaną przez jednostkę lub grupę ludzi. Pozostaje w relacji z innymi emocjami, takimi jak ulga, szczęście, radość, pragnienie, rozczarowanie, zwątpienie,

[3] Z korpusu wykluczyliśmy cytaty z leksemem *espérance*, który odpowiada w języku polskim *nadziei*, ale ma nieco inny zasięg pojęciowy niż *espoir*. Dodatkowy korpus przykładów z *espérance*, porównywalny ilościowo z cytatami z *espoir*, wymaga uwzględnienia w obszerniejszej pracy.

[4] Cf. Kövecses, 1986, s. 93–96.

[5] W opisie wielu z tych modeli zainspirowaliśmy się pracą Zoltána Kövecsesa *Metaphors of Anger, Pride and Love* (2023, s. 93–95), w której autor charakteryzuje m.in. pojęcie „miłość".

miłość, czułość, duma, smutek, rozpacz, gniew, cierpienie. Nadzieja może być odczuwana wobec innej osoby, przedmiotu/rzeczy lub stanu rzeczy.
- Model czasowy: nadzieja jest skierowana ku przyszłości. Nie powinna trwać długo, jeśli miałaby być korzystna dla człowieka.
- Model poznawczy: nadzieja warunkuje nasz sposób myślenia, naszą postawę wobec elementów rzeczywistości.
- Model egzystencjalny: nadzieja jest instynktem właściwym człowiekowi, pozwalającym mu przeżyć.
- Model wolitywny: nadzieja opiera się na życzeniu dotyczącym czegoś, co ocenia się jako dobre dla nas.
- Model przyczynowy: nadzieja dostarcza nam motywacji potrzebnej do przedsięwzięcia wielu działań.
- Model satysfakcji: nadzieja jest środkiem do osiągnięcia szczęścia.
- Model fizyczno-psychiczny: nadzieja jako cecha charakterystyczna naszej osobowości (systemu wartości, określonej wizji świata) wpływa pozytywnie lub negatywnie na funkcjonowanie naszego organizmu i naszej psychiki.

5. METAFORY POJĘCIOWE

W paragrafie tym porównujemy poszczególne metafory pojęciowe francuskie i polskie, które bazują na ogólnych modelach kognitywnych i decydują o strukturze pojęcia „nadzieja”. Metafory i najbardziej reprezentatywne jednostki korpusu poprzedzają opis cech prototypowych nadziei należących do Wyidealizowanego Modelu Kognitywnego oraz cech nieprototypowych właściwych Typowemu Modelowi Kognitywnemu znajdującemu się na granicach kategorii pojęciowej. Wskazane są również typy uniwersaliów semantycznych z dziedzin źródłowych metafor[6].

Zdecydowana większość metafor pojęciowych jest wspólna dla obu języków. Są one następujące:

NADZIEJA JEST ISTOTĄ OŻYWIONĄ (Domena źródłowa: uniwersalium biologiczne) „L’espoir a les yeux brillants”[7]; „L’espoir est le dernier à mourir”[8];

[6] W klasyfikacji uniwersaliów semantycznych opieramy się na podstawowym w językoznawstwie rozróżnieniu uniwersaliów, obecnym już np. w pracy Bronisława Malinowskiego pt. *Ogrody koralowe i ich magia: studium metod uprawy ziemi oraz obrzędów towarzyszących rolnictwu na Wyspach Trobrianda: język magii i ogrodnictwa.* (1987).

[7] „Nadzieja ma błyszczące oczy”. (Tłumaczenie wszystkich cytatów francuskich: M. Lipińska).

[8] „Nadzieja umiera ostatnia”.

„Ne cherche plus le temps où l'espoir court et vole, il est devenu vieux"[9] (Anne Barratin); „Cette diffusion d'écrits collectifs aurait contribué à la production d'un nationalisme populaire, ancré dans les réalités quotidiennes et nourrissant un espoir collectif"[10] („Politique africaine", 2013, Cairn.info); „Nourrir un espoir"[11]; „Caresser un espoir"[12]; „Faire naître, encourager un espoir"[13].

„Nadzieja matka głupich"; „Nadzieja jest matką głupich, ale każdą matkę trzeba szanować"; „Nadzieja jest matką głupich, co nie przeszkadza jej być uroczą kochanką odważnych" (Stanisław Jerzy Lec); „Nadzieja – siostra lęku, matka prośby, kornej niemocy starca opiekunka" (Leopold Staff); „Nadzieja jest odwieczną wszystkich ludzi piastunką: kołysze nas bezustannie i smutki nasze usypia" (Klementyna Hoffmanowa); „Nadzieję trzeba żywić, bo zawsze jest głodna" (Leonard Drzewiecki); „Nie kłamstwa, lecz prawda zabija nadzieję" (Jerzy Andrzejewski); „Nie należy budzić w nikim niezdrowych nadziei" (Kornel Makuszyński); „cicha, nieśmiała, nikła, wątła; głupia, naiwna nadzieja"; „budzić, obudzić nadzieje".

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr.: Nadzieja stanowi cenny instynkt właściwy naturze ludzkiej, stały, wiarygodny i skuteczny w osiąganiu celów (WMK). Nadzieja dotyczy niepewnej i nieokreślonej przyszłości (WMK), skąd bierze się charakter subiektywny, iluzoryczny i nierealny tego uczucia (TMK). Paradoksalnie odnajdujemy ją nawet w oznakach rozpaczy (WMK). Jest bardzo silnym i trwałym, instynktownym uczuciem o charakterze wolitywnym. Ludzie chcą odczuwać nadzieję (WMK). Może ona być cechą poszczególnych jednostek albo grupy ludzi, np. narodu (TMK). Może być również przez kogoś wzbudzona albo umocniona (WMK).

Pol.: Wielokrotnie podkreśla się negatywny aspekt nadziei, cechującej ludzi nierozsądnych, naiwnych. Dominuje personifikacja tego uczucia jako matki, a więc kogoś dającego życie, wspierającego, na kogo zawsze można liczyć. Nie brak więc metaforyki melioratywnej (WMK). Nadzieja towarzyszy odwadze i mądrości, ale również uczuciu lęku i bezsilności. Emocja ta jest konceptualizowana także jako siostra. Jej źródłem mogą być dobre sny lub marzenia. Zapobiega smutkowi. Ma charakter wolitywny, a nie jedynie instynktowny. Wymaga zaangażowania, którego konieczność podkreśla się w dwóch językach (WMK). Nadzieja ma charakter

---

[9] „Nie szukaj już czasu, kiedy nadzieja biegnie i lata, ona zestarzała się".

[10] „Rozpowszechnianie piśmiennictwa zbiorowego przyczyniłoby się do powstania ludowego nacjonalizmu, zakorzenionego w codziennej rzeczywistości i wzbudzającego zbiorową nadzieję."

[11] „Żywić nadzieję".

[12] „Pielęgnować nadzieję".

[13] „Rodzić, wzbudzać nadzieję".

nierealny, zaprzeczający rzeczywistemu stanowi rzeczy, ale jest emocją efektywną. Jej brak jest równoznaczny z unicestwieniem człowieka, które związane jest paradoksalnie z zawierzeniem jedynie prawdzie (WMK). Nadzieja może być niebezpieczna dla człowieka, jeśli jej przedmiotem są niewłaściwe cele (WMK). Ludzie mogą wpływać na powstawanie nadziei u innych osób i konieczne jest, aby czynili to w sposób odpowiedzialny. Siła nadziei podlega stopniowaniu (WMK). Dzieci uosabiają nadzieję (TMK).

Wielość wariantów przysłowia „Nadzieja matką głupich” świadczy o jego dużej popularności. Paremię tę można uważać za polski egzemplarz prototypowy odnoszący się do badanego pojęcia. Prototyp rozumiemy tu jako najbardziej charakterystyczny egzemplarz danej kategorii pojęciowej, sprecyzowany na podstawie częstotliwości występowania w analizowanym korpusie przykładów[14].

Metafora pojęciowa NADZIEJA JEST PRZEDMIOTEM ma charakter hiperonimiczny w stosunku do metafor NADZIEJA JEST (CENNYM) PRZEDMIOTEM i NADZIEJA JEST (DELIKATNYM) PRZEDMIOTEM, które są jej hiponimami.

NADZIEJA JEST PRZEDMIOTEM (Domena źródłowa: uniwersalium kulturowe)

„L’espoir est une cloche sans battant, dont la corde est aux mains de l’ignorance”[15] (André Blanchard); „Espoir déçu pèse beaucoup”[16].

„Człowiek płacze i rozpacza tylko wtedy, kiedy ma jeszcze nadzieję. Kiedy nie ma żadnej nadziei, rozpacz przybiera postać straszliwego spokoju” (Maria Dąbrowska); „Gdy braknie pytań, to brak odpowiedzi odbiera nam także nadzieję”.

---

[14] We współczesnej semantyce kognitywnej prototyp rozumiany jest również jako jednostka abstrakcyjna będąca kombinacją cech prototypowych dla danej kategorii, niemuszących koniecznie występować razem (Kleiber, 1990). Konkretne przykłady np. przysłów lub ich cech tworzą skalę prototypowości, w której wyróżnia się przykład lub cechę najbardziej typową, zajmującą pierwszy szczebel w skali oraz inne mniej lub bardziej oddalone od prototypu (Lipińska, 2003). Prototyp zależy od kompetencji osób ankietowanych lub od badanego korpusu, jednakże „même si des désaccords subsistent, il règne un consensus assez large chez les sujets d’une même communauté” (Kleiber, 1990, s. 48) („mimo że istnieją rozbieżności, panuje dość silny konsensus wśród podmiotów tej samej wspólnoty językowej” (tłumaczenie: M. Lipińska). W niniejszym artykule wzmiankujemy tylko jeden aspekt analizy prototypu nadziei w dwóch językach, sugerując perspektywę badawczą dla dalszych prac na ten temat.

[15] „Nadzieja jest dzwonem bez serca, którego sznur znajduje się w rękach niewiedzy”.

[16] „Zawiedziona nadzieja jest ciężka”.

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr.: Człowiek nie wie, czy powinien mieć nadzieję i jaka powinna być jej siła. Nadzieja opiera się na aktualnym stanie rzeczy, ale jest skierowana ku przyszłości (WMK). Człowiek ma wpływ na powstanie nadziei: może ją wzbudzić u innych pod warunkiem, że sam jej doznaje (WMK).

Pol.: Nadziei towarzyszy smutek i rozpacz. Brak nadziei paradoksalnie objawia się spokojem (WMK). Nadzieja wymaga wysiłku intelektualnego wyrażającego się zadawaniem pytań (TMK).

NADZIEJA JEST (CENNYM) PRZEDMIOTEM (Dziedzina źródłowa: uniwersalium kulturowe)

„Si on perd l'espoir, on est sans défense devant la vie"[17] (Paul Boudreau); „Quand le peuple perd l'espoir, sa colère finit toujours par s'exprimer"[18] (Jacques Chirac); „Conserver, garder un espoir"[19]; „Rouge du soir, de temps serein donne l'espoir"[20].

„Największe złodziejstwo, to okraść kogoś z nadziei" (Kamila Kampa); „Mieć nadzieję, to znaczy wierzyć, że można jeszcze przeżyć miłość" (anonimowe); „Nadzieja, to jest cenny skarb, którym człowiek powinien szczodrze obdarowywać innych, jak także i siebie, i przede wszystkim nie wolno mu pozwolić, aby mu go kiedykolwiek zabrakło" (Stanisław Lec); „stracić (wszelką), tracić, utracić; odebrać komuś nadzieję".

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr.: Brak nadziei objawia się gniewem ludu. Nadzieja jest emocją bardzo ważną z punktu widzenia sprawiedliwości społecznej (TMK). Jest zjawiskiem bardzo pozytywnym, rodzajem niezbędnego dla człowiek bogactwa, którego brak jest źródłem nieszczęścia, a jej obecność czyni człowieka szczęśliwym. Nadzieja jest cechą charakterystyczną nie tylko natury ludzkiej, ale także stanowi jedną z reguł wszechświata, zgodnie z którymi, gdy coś pozytywnego znika, pojawia się inne zjawisko pozytywne (ponieważ natura rzeczy jest racjonalna i dobra). Dobrze jest więc, gdy człowiek chce mieć nadzieję i pragnie uczynić ją trwałą (WMK). Nadzieja jest zjawiskiem policzalnym i skalarnym (WMK). Jest tak ważna dla ludzi, że wymyślają oni przepowiednie, które jej dotyczą (TMK).

Pol.: Pozbawienie kogoś nadziei jest czynem bardzo nagannym. Nadzieja jest warunkiem przeżywania miłości. Nadzieja jest niezbędna dla bezpieczeństwa

[17] „Jeśli traci się nadzieję, jest się bezbronnym wobec życia".

[18] „Gdy lud traci nadzieję, to zawsze w końcu wyraża swój gniew".

[19] „Zachowywać, zachować nadzieję".

[20] „Czerwone niebo wieczorem, daje nadzieję na pogodę".

człowieka i jego fizycznego przetrwania. Człowiek winien chronić swoją nadzieję i wzbudzać ją u innych. Przeciwieństwami nadziei i miłości są panika i strach. Dzięki nadziei człowiek pokonuje wszystkie trudności życiowe (WMK).

NADZIEJA JEST (DELIKATNYM) PRZEDMIOTEM (Domena źródłowa: uniwersalium kulturowe)

„L'espoir est une bouée bien fragile"[21] (Alice Brunel-Roche); „A force de traîner un espoir, on finit par l'user"[22]; „Au cœur de l'incertitude il y a toujours de l'espoir, si fragile soit-il"[23].

Cechy charakterystyczne nadziei

Kiedy ma się zbyt często i długo nadzieję, staje się ona słabsza (TMK). Nawet przy największych wątpliwościach nadzieja pozostaje, choćby była bardzo słaba (WMK).

Metafora NADZIEJA JEST SUBSTANCJĄ jest hiperonimiczna w stosunku do metafor NADZIEJA JEST SUBSTANCJĄ PŁYNNĄ i NADZIEJA JEST LEKIEM – które są hiponimiczne.

NADZIEJA JEST SUBSTANCJĄ PŁYNNĄ (Domena źródłowa: uniwersalium kosmogoniczne)

„Il y a tellement d'espoir têtu dans le coeur humain"[24] (Albert Camus); „Être plein d'espoir"[25]; „Il y a peu d'espoir qu'il vienne"[26].

„Pełen nadziei"; „Nasiąkamy nadzieją, a gdy odparuje, usychamy z niespełnienia" (Marek Łukaszewicz); „Bóg jest pierwszym źródłem radości i nadziei człowieka" (Jan Paweł II); „przypływ nadziei".

Cechy charakterystyczne nadziei

W języku francuskim szczególnie intensywność nadziei (jej siła albo wielkość) wyrażona jest metaforą NADZIEJA JEST SUBSTANCJĄ PŁYNNĄ, w której zjawisko to jest konceptualizowane jako zawartość policzalna i skalarna pojemnika (ciała ludzkiego, serca albo przyszłości). Brak nadziei w obu językach stanowi fakt negatywny powodujący rozpacz i prowadzący do śmierci (WMK). Cytat polski podaje Boga jako najbardziej podstawową praprzyczynę nadziei (TMK).

---

[21] „Nadzieja jest bardzo kruchym kołem ratunkowym".

[22] „Nadużywając nadziei, zużywa się ją".

[23] „Tylko w sercu niepewności zawsze tkwi nadzieja, choćby była tak krucha".

[24] „Jest tyle upartej nadziei w ludzkim sercu".

[25] „Ta lojalność nie odnosi się do resztek nadziei".

[26] „Mało jest nadziei, że przyjdzie".

NADZIEJA JEST LEKIEM (Domena źródłowa: uniwersalium kulturowe)

„Le pharmacien est un marchand d'espoir aussi bien pour les héritiers que pour le malade"[27] (André Prévot); „L'espoir est le baume qui adoucit les blessures de l'amour"[28].

„Czas i brak nadziei wyleczą z każdej miłości" (Katarzyna Michalak); „Nadziei każdy musi szukać sam dla siebie. Nie ma żadnej powszechnej recepty" (Czesław Miłosz).

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr., pol.: Nadzieja jest zjawiskiem pozytywnym (np. w relacji do miłości), bo ma właściwości lecznicze (WMK) lub negatywnym, szczególnie na dłuższą metę (TMK).

NADZIEJA JEST SIŁĄ (NAPĘDOWĄ) (Domena źródłowa: uniwersalium kosmogoniczne)

(często ironicznie) „L'espoir fait vivre"[29]; „L'espoir fait vivre mais sur une corde raide"[30] (Paul Valéry); „Si l'espoir fait vivre, ceux qui vivent d'espoir meurent de faim"[31] (*Arsenic* – francuski zespół rapowy); „L'espoir peut rendre un homme fou"[32] (Franc Darabont).

„Tajemnica energii działania polega na tchnieniu nadziei" (Ludwik Hirszfeld); „Miejcie nadzieję, bo nadzieja przejdzie z was do przyszłych pokoleń i ożywi je" (Juliusz Słowacki); „ożywiony nadzieją".

Cechy charakterystyczne nadziei

Przysłowiowa prawda polska i francuska, według której nadzieja jest siłą napędową dającą życie (WMK), jest bardzo często kwestionowana, szczególnie w języku francuskim (TMK). Z jednej strony nadzieja jest postrzegana jako niezbędna dla zaistnienia miłości (WMK), z drugiej zaś ci, którzy negują to zdanie, uważają ją za nieskuteczną, niebezpieczną i mogącą być źródłem nieszczęścia, np. choroby psychicznej. W każdym razie wiara w coś nie jest równoznaczna z osiągnięciem celu (TMK).

---

[27] „Aptekarz jest handlarzem nadziei zarówno dla spadkobierców, jak i dla chorego".

[28] „Nadzieja jest balsamem, który łagodzi rany miłości".

[29] „Nadzieja ożywia".

[30] „Nadzieja ożywia, ale na cienkim lodzie".

[31] „Jeśli nadzieja ożywia, to ci, którzy żyją nadzieją, umierają z głodu".

[32] „Nadzieja może doprowadzić człowieka do szaleństwa".

Pol.: Nadzieja jako źródło życia jest postrzegana jako siła przekraczająca ramy jednego pokolenia (TMK).

Liczne modyfikacje paremii „L'espoir fait vivre" („Nadzieja ożywia") świadczą o jej charakterze prototypowym.

NADZIEJA JEST ŚWIATŁEM albo ŹRÓDŁEM ŚWIATŁA (Domena źródłowa: uniwersalium kosmogoniczne)

„On est peu de chose devant une vaine lueur d'espoir"[33] (Alexandre Million); „L'espoir luit comme un brin de paille dans l'étable"[34] (Paul Verlaine).

„Kiedy coś uparcie gaśnie – zaufaj iskierce nadziei" (Wojciech Bartoszewski); „Nadzieja to ogień, który chce płonąć nawet wtedy, gdy jest gaszony"; „Droga do szczęścia jest ciemna i ciernista, ale oświetla ją nadzieja" (Aldona Różanek); „gasnące nadzieje"; „błysk, iskierka, iskra, promyk, światełko nadziei"; „nadzieja zaświtała, zgasła".

Cechy charakterystyczne nadziei

Konceptualizacja nadziei jako światła wiąże ją z życiem i szczęściem.

Fr.: Nadzieja kieruje naszym zachowaniem, wpływa na nie, będąc nieraz próżną, ale też efektywną (TMK). Czyni życie piękniejszym (WMK).

Pol.: Dobrze jest mieć nadzieję właśnie wtedy, gdy wydaje się ona najmniej logiczna. Nie jest nieuzasadnionym optymizmem, ale postawą, która właśnie w sytuacjach bez wyjścia proponuje realistyczne i pozytywne rozwiązanie (WMK).

NADZIEJA JEST PUNKTEM W PRZESTRZENI (Domena źródłowa: uniwersalium kosmogoniczne)

„La vie se passe entre l'espoir et le doute"[35] (Marie-Thérèse Rodet Geoffrin); „Au cœur de l'incertitude il y a toujours l'espoir, si fragile soit-il"[36].

„Nadzieja w utrapieniu portem"; „Koniec nadziei jest grozy początkiem" (Bolesław Leśmian); „Życie ludzkie ubiega między wspomnieniem a nadzieją" (Ignacy Chodźko).

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr.: Nadzieja jest charakterystyczna dla natury ludzkiej, dla życia, a pozostaje w opozycji do zwątpienia (WMK).

---

[33] „Znaczymy niewiele wobec próżnego blasku nadziei".

[34] „Nadzieja świeci jak słomka w stajni".

[35] „Życie toczy się między nadzieją a zwątpieniem".

[36] „W samym sercu niepewności jest zawsze nadzieja, choćby była ona krucha".

Pol.: Znajdujemy tu opis nadziei jako uczucia zapewniającego człowiekowi bezpieczeństwo. Jej brak jest równoznaczny z odczuwaniem strachu. Nadzieja przynależy do przyszłości (WMK).

NADZIEJA JEST ROŚLINĄ (Dziedzina źródłowa: uniwersalium biologiczne)

„L'espoir, fleur du chagrin qui promet un beau fruit, s'entrouvre autant de fois qu'un vent froid le détruit"[37] (Louis Belmontet); „La déception est souvent le fruit d'un espoir surévalué"[38] (Grégoire Lacroix).

„Każde niepowodzenie to listek spadający z drzewa nadziei" (Józef Bułatowicz); „Ach, jakie to piękne, kiedy kwitną nadzieje! Aż nadejdzie sezon «ogrodników»" (Mieczysław Kozłowski); „Nadzieja zakorzenia się również w skale" (Józef Bulatowicz); „płonne nadzieje".

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr., pol.: Nadziei towarzyszy często miłość, smutek i rozczarowanie. Z punktu widzenia estetycznego oceniana jest jako piękne uczucie zarówno w źródłach francuskich, jak i polskich (WMK). Jej obietnica jest ulotna. W dwóch językach podkreśla się, że kiedy nadzieja trwa zbyt długo, jest nadmierna, przeceniana, nie jest czymś pozytywnym i skutecznym, ale pociąga za sobą rozczarowanie (TMK).

Pol.: Nadzieja postrzegana jako zjawisko, którego siła zanika na skutek powtarzających się niepowodzeń (TMK). Nie ma beznadziejnych sytuacji, nawet w tych najtrudniejszych człowiek ma nadzieję na pomyślne ich rozwiązanie (WMK), co nie znaczy, że to rozwiązanie znajdzie, bo zdarza się, że jego wiara jest daremna (TMK).

NADZIEJA JEST POŻYWIENIEM (Domena źródłowa: uniwersalium biologiczne)

„Si l'amour vit d'espoir, il périt avec lui ; c'est un feu qui s'éteint, faute de nourriture"[39] (Pierre Corneille).

„Nadzieją człowiek żyje"; „Kto żyje nadzieją, ten umiera głodem"; „Bo nawet kiedy nadzieje są niczym nieusprawiedliwione, a zwątpienie i rozpacz więcej niż uzasadnione, człowiek żyje nie słuszną rozpaczą, tylko swą niedorzeczną nadzieją" (Maria Dąbrowska); „Karmi się próżną nadzieją".

---

[37] „Nadzieja, kwiat smutku, który obiecuje piękny owoc, otwiera się tak wiele razy, ile razy zimny wiatr go niszczy".

[38] „Rozczarowanie jest często owocem przecenionej nadziei".

[39] „Jeśli miłość żyje z nadziei, to umiera razem z nią; to ogień, który gaśnie z braku pożywienia".

Cechy charakterystyczne nadziei

Fr.: Nadzieja może być mała, duża lub ogromna. Nadzieja jest niezbędna dla miłości (WMK). Upiększa życie, ale w sposób ulotny i niestały (TMK).

Pol.: Nadzieja jest niezbędna człowiekowi do życia (WMK), ale z jej powodu może on też umrzeć (TMK). Jest nielogiczna, ale narzuca się bardziej jako sposób na życie niż rozpacz (WMK). Czasami nadzieja jest całkowicie nieuzasadniona (WMK).

NADZIEJA JEST ŻYCIEM (Domena źródłowa: uniwersalium kosmogoniczne)

„L'espoir est l'envers de la mort"[40] (Jean-Paul Filion); „La fin de l'espoir est le commencement de la mort"[41]; „Tant qu'il y a de l'espoir, il y a de la vie !"[42] (Jean Prieur) (WMK).

„Póki życia, póty nadziei" (WMK).

Cechy charakterystyczne nadziei

Zarówno w zdaniach cytowanych francuskich, jak i polskich nadzieja jest ściśle związana z życiem. Jest jego warunkiem zaistnienia i siłą podtrzymującą je.

Nielicznie reprezentowane, bo mające status hapaksu, są dwie metafory pojęciowe właściwe językowi francuskiemu:

NADZIEJA JEST INSTYNKTEM (Domena źródłowa: uniwersalium psychologiczne)

„La lutte sans espoir répugne à la nature humaine et à la dignité virile"[43] (Henri-Frédéric Amiel).

Cechy charakterystyczne nadziei

We francuskich zdaniach nadzieja jest wrodzoną zdolnością człowieka, czymś łatwym dla niego i umożliwiającym przeżycie. Jej brak jest nieludzki (WMK).

NADZIEJA JEST WODĄ (w jej określonej formie bańki wodnej) (Domena źródłowa: uniwersalium kosmogoniczne)

„L'espoir est une bulle irisée qui colore fugitivement la vie"[44] (Jean Mauduit).

Nadzieja może też być rozważana z punktu widzenia estetycznego. Sprawia, że życie czasami jest piękne.

---

[40] „Nadzieja jest przeciwieństwem śmierci".

[41] „Koniec nadziei jest początkiem śmierci".

[42] „Dopóki jest nadzieja, jest życie".

[43] „Walka bez nadziei budzi odrazę w ludzkiej naturze i męskiej godności".

[44] „Nadzieja to barwna bańka, która chwilowo ubarwia życie".

6. WYIDEALIZOWANY MODEL KOGNITYWNY NADZIEI

W Wyidealizowanym Modelu Kognitywnym, wspólnym dla języka polskiego i francuskiego, znajdujemy opis reakcji behawioralnych i efektów psychologicznych:

W mojej wyobraźni istnieje pewien stan rzeczy chciany przeze mnie i który oceniam jako dobry dla mnie.

Chcę dla siebie czegoś dobrego i nie chcę, aby zdarzyło się coś złego.

Nawet gdy zdarzy się coś złego, wierzę, że nastąpi coś, czego pragnę.

Widzę siebie jako kogoś, kto osiągnął swój cel. Jestem pewien, że zdarzy się coś pożądanego, nawet gdy wszystko przekonuje mnie o czymś przeciwnym.

Moja wiara osiąga poziom średni.

Czuję, że nadzieja pozwala mi osiągnąć mój cel i że dobrze jest mieć nadzieję.

Odczuwam ją jako moją podstawową potrzebę, coś pozytywnego, miłego, co daje mi siłę do działania. Jestem szczęśliwy.

Odczuwam pozytywne emocje, takie jak: ulga, radość, pragnienie, miłość, czułość, dumę.

Mogę mieć wpływ na moją nadzieję: mogę ją tworzyć, wzmacniać albo osłabiać.

Mogę wierzyć, że zdarzy się coś pożądanego i to urzeczywistnia się.

7. TYPOWY MODEL KOGNITYWNY NADZIEI

Typowy Model Kognitywny ustalony na podstawie obu języków jest następujący:

W mojej wyobraźni, bądź w wyobraźni grup ludzi współczesnych nam lub innych pokoleń, istnieje pewien stan rzeczy.

Jest on chciany przeze mnie albo przez wiele osób i ja, a także te osoby, oceniamy go jako dobry dla mnie albo dla nich.

Chcę dla siebie czegoś dobrego i nie chcę, aby zdarzyło się coś złego.

Nawet gdy zdarzy się coś złego, wierzę, że nastąpi coś, czego pragnę.

Widzę siebie jako kogoś, kto osiągnął swój cel. Jestem pewien, że zdarzy się coś pożądanego, nawet gdy wszystko przekonuje mnie o czymś przeciwnym.

Mogę wierzyć za bardzo lub niedostatecznie i to, co pożądane przeze mnie, nie urzeczywistni się.

Moja nadzieja nie pozwala mi osiągnąć celu i jest szkodliwą postawą, która może spowodować nieszczęście.

Odczuwam nadzieję jako coś negatywnego, jako źródło nieszczęścia.

Mając nadzieję, odczuwam najpierw pozytywne uczucia, które z czasem zmieniają się na negatywne, takie jak rozczarowanie, zwątpienie, smutek, rozpacz, gniew, bezradność.

Nie mam wpływu na moją nadzieję.

Sądzę, że nie jest dobrze wierzyć w realizację swoich celów.

Typowy Model Kognitywny nadziei w dwóch językach jedynie częściowo pokrywa się z Wyidealizowanym Modelem. Różnią się one oceną nadziei i jej skuteczności pragmatycznej. Według Modelu Typowego nadzieja jest szkodliwa, nieskuteczna i powoduje nieszczęście. Wpływa więc negatywnie na funkcjonowanie organizmu człowieka, jego psychiki. Odwrotnie niż w Wyidealizowanym Modelu, w Modelu Typowym podmiotowi odczuwającemu nadzieję towarzyszą negatywne uczucia. Cechy wspólne WMK i MKT świadczą jedynie o przynależności metafor pojęciowych, będących podstawą tych modeli, do tej samej kategorii pojęciowej. Jak wykazano, nie jest ona jednolita, ale zawiera elementy mniej lub bardziej oddalone od prototypu pojęcia w dwóch porównywanych językach.

8. RÓŻNICE MIĘDZY TYPOWYMI MODELAMI POLSKIM I FRANCUSKIM

Tylko model polski wskazuje, że odczuwanie nadziei może być niebezpieczne dla człowieka wtedy, gdy cel, do którego dążymy, jest niewłaściwy, a więc wiąże to uczucie z problemem hierarchii wartości. Zawiera on również kwestię odpowiedzialności człowieka za wzbudzanie u innych tej emocji. Również jedynie model polski charakteryzuje to uczucie w perspektywie wielu pokoleń, spraw ostatecznych i związku z prawdą. Francuski Model Typowy akcentuje negatywne skutki nadziei jako postawy poznawczej, natomiast model polski wysuwa na pierwszy plan negatywną ocenę ludzi opierających swe postępowanie na nadziei.

9. KONKLUZJA

Metafory pojęciowe, ogólne modele poznawcze, Wyidealizowany Model Kognitywny i Typowy Model Kognitywny, które nadają strukturę pojęciu „nadzieja”, charakteryzują obydwa języki, a tym samym oddają sposób myślenia Francuzów i Polaków. Zarówno jedni, jak i drudzy różnie postrzegają nadzieję. Nadzieja jawi się jako bardzo cenny przejaw natury ludzkiej, który ma charakter

emocjonalny, czasowy, poznawczy, egzystencjalny, wolitywny, przyczynowy, fizyczno-psychologiczny i który jest wszechobecny w naszym życiu. Wyróżnione w tej pracy cechy nadziei świadczą o postawie ludzi raczej optymistycznej niż pesymistycznej w stosunku do ich życia i losu. Wierzymy zazwyczaj w naturę racjonalną i dobroć praw rządzących wszechświatem i naszym przeznaczeniem. Mamy skłonność do myślenia pozytywnego wypływającego z naszego instynktu samozachowawczego. Nasz system aksjologiczny, poznawczy i uczucia są ściśle związane z naszym przetrwaniem jako jednostek i jako gatunku ludzkiego. Konceptualizujemy nadzieję jako zjawisko przede wszystkim kosmogoniczne, ale też kulturowe, biologiczne i bardzo rzadko – psychologiczne. Francuzi podchodzą do tego pojęcia najczęściej z punktu widzenia pragmatycznego, natomiast Polacy widzą je przede wszystkim w perspektywie aksjologicznej. Zdecydowanie przeważają podobieństwa w konceptualizacji nadziei w obu porównywanych językach, przejawiające się wspólnymi ogólnymi modelami poznawczymi, metaforami pojęciowymi oraz Wyidealizowanym Modelem Kognitywnym, a także Typowym Modelem Kognitywnym. Na podstawie analizy częstości występowania poszczególnych jednostek w badanych korpusach oraz ilości ich wariantów, możliwe jest wskazanie prototypów przysłów o nadziei w językach polskim i francuskim. Najbardziej zakorzenione w rejestrze mówionym języka polskiego jest przysłowie „Nadzieja jest matką głupich", a w języku francuskim: „L'espoir fait vivre" („Nadzieja ożywia"). Wskazanie prototypów przysłów o nadziei (rozumianych jako konkretne zdania, a nie zbiory cech prototypowych), jak i charakterystykę uniwersaliów semantycznych, do których należą domeny źródłowe metafor, należy traktować jedynie jako sugestię kolejnych, bardziej pogłębionych badań.

Zamknijmy nasze rozważania cytatem z Václava Havla, stanowiącym pomost między Wyidealizowanym Modelem Kognitywnym a Typowym Modelem Kognitywnym: „Nadzieja nie jest przekonaniem, że coś dobrze się skończy, lecz pewnością, że coś ma sens bez względu na to, jaki będzie tego ostateczny rezultat".

ŹRÓDŁA PRZYKŁADÓW

Evene.lefigaro.fr/citations/mot.php?mot=Espoir2p=1 (dostęp: 24.06.2022).
citations.ouest-France.fr/theme/espoir/ ?p=10 (dostęp: 25.07.2022).
TLFi (atilf.fr) (dostęp: 12.08.2022).
Dictionnaire Français en ligne – Larousse (dostęp: 13.08.2022).
Vaclav Havel-L' Espoir est un état d'esprit. C'est une orie (lefigaro.fr) (dostęp: 26.08.2023).
„Będzie dobrze" – czym tak naprawdę jest optymizm? (polskieradio.pl) (dostęp: 26.02.2024).

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Bednarek, Adam. (1989). O nadziei. Próba definicji semantycznej. W: Jadwiga Puzynina, Jerzy Bartmiński (red.), *Język a kultura, 2: Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne* (s. 327–354). Wrocław: Wydawnictwo Wiedza o Kulturze.

Dufault, Karin, Martocchio, Benita. (1985). Hope: Its spheres and dimensions. *Nursing Clinics of North America*, *20(2)*, s. 379–391.

Erikson, Erik. (2002). *Dopełniony cykl życia*. Poznań: Rebis.

Fredrickson, Barbara. (2009). *Positivity: Top-notch Research Reveals the 3 to 1 Ratio That Will Change Your Life*. New York: Three Rivers Press.

Gawda, Barbara. (2018). Struktura pojęcia „nadzieja” i jego zróżnicowanie. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J: Paedagogia – Psychologia*, *31, 4*, s. 65–81. DOI: https://doi.org/10.17951/j.2018.31.4.65–81.

Kleiber, Georges. (1990). *La sémantique du prototype*. Paris: Presses Universitaires de France.

Kövecses, Zoltán. 1986. *Metaphors of Anger, Pride and Love. A Lexical Approach to the structure of concepts.* Pobrano z: Bert Peeters – Academia.edu DOI: https://doi.org/10.1075/pb.vii.8. (dostęp: 5.01.2023).

Krafft, Andreas, Martin-Krumm, Charles, Fenouillet, Fabien. (2019). Adaptation, Further Elaboration, and Validation of a Scale to Measure Hope as Perceived by People: Discriminant Value and Predictive Utility Vis-à-Vis Dispositional Hope. *Assessment*, *26(8)*, 1594–1609. DOI: https://doi.org/10.1177/1073191117700724.

Lakoff, George. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind.* Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff, George, Johnson, Mark. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Langacker, Ronald Wayne. (1995). *Wykłady z gramatyki kognitywnej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Lazarus, Richard. (1999). Hope: An emotion and vital coping resource against despair. *Social Research*, *66(2)*, s. 653–678.

Lipińska, Magdalena. (2003). *Les proverbes prototypiques polonais et français*. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.

Lipińska, Magdalena. (2021). L’amour en français et en polonais – étude cognitive. *Folia Litteraria Romanica, 16*, s. 39–48. DOI: https://doi.org/10.18778/1505-9065.16.04.

Lipińska, Magdalena. (2024). L’étude cognitive de la notion d’espoir dans la langue française. W: Jean-Pierre Goudaillier, Alicja Kacprzak, Radka Mudrochová (red.), *Utilisation des métaphores dans les langues (niveaux standard / non standard, registre argotique)* (s. 205–216). Berlin: Peter Lang.

Malinowski, Bronisław. (1987). *Ogrody koralowe i ich magia: studium metod uprawy ziemi oraz obrzędów towarzyszących rolnictwu na Wyspach Trobrianda: język magii i ogrodnictwa.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe

Mikołajczuk, Agnieszka. (2009). *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa: Wydawnictwo Semper. Pobrano z: https://czasopisma.uph.edu.pl/conversatorialinguistica/article/view/1118 (dostęp: 07.01.2023).

Mikołajczuk, Agnieszka. (2013). O radości w ujęciu lingwistycznym. Z problemów semantycznych badań porównawczych. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, *5*, s. 219–238. DOI: http://dx.doi.org/10.17951/et.2013.25.219.

Mowrer, Orval Hobart. (1960). *Learning Theory and Behavior*. New York: Wiley.

Plutchik, Robert, Kellerman, Henry. (1980). *Theories of emotion*. New York: Academic Press.

Popowicz, Joanna. (2018). *Radość we współczesnym języku hiszpańskim i polskim. Kognitywna analiza semantyczna wybranych leksemów*. Kraków: Universitas.

Schrank, Beate, Stanghellini, Giovanni, Slade, Mike. (2008). Hope in psychiatry: A review of the literature. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *118(6)*, 421–433. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2008.01271.x.

Scioli, Anthony, Biller, Henry (2009). *Hope in the Age of Anxiety: A Guide to Understanding and Strengthening Our Most Important Virtue*. New York: Oxford University Press.

Scioli, Anthony, Scioli-Salter, Erica, Sykes, Keith, Anderson, Christina, Fedele, Michael. (2016). The positive contributions of hope to maintaining and restoring health: An integrative, mixed-method approach. *The Journal of Positive Psychology, 11(2)*, 135–148. DOI: https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1037858.

Seligman, Martin. (2005). *Prawdziwe szczęście. Psychologia pozytywna a urzeczywistnianie naszych możliwości trwałego spełnienia*. Poznań: Media Rodzina.

Snyder, Charles Richard. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measures and Applications*. San Diego: Academic Press.

Snyder, Charles Richard. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, *13(4)*, 249–275. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01.

Stankiewicz, Alicja. (2021). Konceptualizacja nadziei w metaforach pojęciowych w wypowiedziach pacjentów chorych na nowotwór złośliwy na tle wypowiedzi osób zdrowych. *LingVaria*, *XVI(32)*, s. 319–330. DOI: https://doi.org/10.12797/LV.16.2021.32.24.

Data zgłoszenia artykułu: 13.04.2024
Data zakwalifikowania do druku: 19.10.2024